

Suomen yliopistokirjastojen neuvoston toimintasuunnitelma 2003-2004

1. Yleistä

Suomen yliopistokirjastojen neuvosto on yliopistokirjastojen verkoston yhteistyötä koordinoiva ja kehittävä elin, jossa ovat edustettuina kaikki yliopistokirjastot, kansalliskirjasto ja Varastokirjasto.

Yliopistokirjastot yhteistyössä muun kirjastoverkon kanssa kehittävät painettujen ja digitaalisten tietoaaineistojen saatavuutta ja parantavat niiden kattavuutta. Osana tieteellistä viestintää kirjastot lisäävät suomalaisen tutkimuksen näkyvyyttä, säilyttävät tieteen traditiota ja edistävät tiedeyhteisössä uusien julkaisukanavien käyttöä. Kirjastot ovat mukana kehittämässä uusia opetus- ja opiskelumenetelmiä ja omalta osaltaan myötävaikuttavat siihen, että yliopistoista valmistuneilla on hyvä akateeminen informaatiolukutaito.

Palvelujen tuottamisessa ja aineistotarjonnassa yliopistokirjastot hyödyntävät yhteistä kirjastojärjestelmää, tiedonhakuportaalia ja digitaalisen aineiston hallintajärjestelmää. Kirjastot kehittävät yhteistyötään ja koordinoivat palvelutarjontaansa.

2. Keskeiset kehittämishankkeet

2.1. Tietokartta

Hankkeen tausta

Yliopistokirjastojen verkoston strategiassa lähivuosien tärkeimmäksi tehtäväksi asetettiin tietoaaineistojen saatavuuden ja kattavuuden parantaminen. Kukin yliopistokirjasto hankkii aineistoa yliopistonsa tavoitteiden ja profiilin mukaisesti. Verkostona toimien kirjastot turvaavat sen, että suomalaisen tutkimuksen, opetuksen ja opiskelun käytettävissä on mahdollisimman hyvät digitaalisen ja painetun aineiston kokoelmat eri tieteenaloilta. Kokoelmien yhteiskäytön helpottamiseksi kirjastot laativat aihealoittaisen aineistojen ja palvelujen tietokartan.

Nykytila

Kirjastojen hankintaprofiileista ja kokoelmista ei ole saatavilla kootusti tietoa ja siksi on vaikea muodostaa kuvaa siitä, missä kaikkialla on tietyn aihealueen aineistoa. Kokoelmatietokantoihin on jo luetteloitu valtaosa kirjastojen kokoelmissa olevista julkaisuista, mutta tietokannoista ei suoraan voi nähdä, mikä on kokoelmien laatu ja kattavuus eri aihealueilla. Painetun ja digitaalisen aineiston tarjontaa tulisi tarkastella yhtenä kokonaisuutena. Tarjolla oleva tietomäärä kasvaa digitaalisen aineistotarjonnan ja parantuneiden hakumahdollisuuksien myötä, mutta samalla asiakkaan on entistä vaikeampi valita omalta kannaltaan parhaimmat resurssit ilman resurssien sisältöä kuvaavia tietoja.

Tietokartan tavoite

Tietokartassa kirjastojen tarjoamat aineistot hahmottuvat yhdeksi kokonaisuudeksi, joka koostuu painetuista kokoelmista, lisensoidusta aineistosta, digitoidusta aineistosta ja valikoidusta vapaasta verkkoaineistosta. Aineistot nähdään kansallisena resurssina, joka on joustavasti tutkijoiden, opettajien ja opiskelijoiden käytettävissä. Aihealakohtainen ryhmittely ja hakujärjestelmä auttavat asiakasta löytämään ne oman tiedontarpeensa kannalta keskeiset resurssit, joihin tiedonhaku kannattaa kohdentaa. Tietokartta tukee kokoelmien valtakunnallista yhteiskäyttöä.

Kokoelmien kartoituksen ja arvioinnin avulla saadaan kokonaiskuva aineistotarjonnan vahvuuksista ja heikkouksista sekä tunnistetaan aihealoittain hyvät resurssit ja kokoelmat. Tietokartan perusteella kirjastot voivat sopia yhteistyöstä kokoelmien kehittämisessä ja sijoittelussa. Aineistohankinnan sisällöllisen kuvailun avulla saadaan tietoa kokoelmien kartunnan painopisteistä ja uusista aihealueista. Hankintoja voidaan profiloida nykyistä selkeämmin.

Tietokartan avulla kirjastot voivat myös kuvata palvelunsa ja organisoida uusia yhteispalveluja, esimerkiksi verkkotietopalvelun ja tieteenaloittaisten tiedonhallinnan opetusaineistojen tuotannon.

Yliopistokirjastojen lisäksi tietokarttaan on mahdollista sisällyttää myös erikoiskirjastojen ja muiden kirjastojen aineistoja.

Tietokartta hyödyttää kirjastojen asiakkaita helpottamalla aineistojen löytyvyyttä. Pidemmällä aikavälillä se myös parantaa kokoelmien kattavuutta ja valtakunnallista saatavuutta.

Kirjastot hyödyntävät tietokarttaa kokoelmiensa arvioimisessa ja kehittämisessä. Se antaa välineitä hankintojen parempaan koordinointiin ja aineiston välitykseen.

Hankkeen sisältö

Kuvataan tiedonhakuportaaliin yhtenäisin menetelmin kirjastojen sekä painettu että digitaalinen aineistotarjonta: kirjat, kausijulkaisut, opintoaineistot, valikoitu verkkoaineisto ja erikoiskokoelmat. Kartoitetaan kokoelmien aihealueet ja arvioidaan niiden kattavuuden taso valtakunnallisesti. Kehitetään tiedonhakua ja aineiston saatavuutta helpottavia palveluita. Asiakkaan tietokartta toteutetaan hyödyntämällä kansallisen tiedonhakuportaalin välineitä.

Hanke koostuu seuraavista osista:

- | Kokoelmien kuvailu tietokartaksi
 - | tunnistetiedot, formaatti ja kuvailuohjeet
 - | kokoelmien aihealueiden ryhmittely ja kuvailu karkealla tasolla
 - | aineiston saatavuus ja käyttöoikeuksien hallinta
- | Hankintaprofiilien kuvailu
- | Erikoiskokoelmien kuvailu
- | Kokoelmien evaluointi ja sisällön kuvailu
 - | evaluointimenetelmien ja välineiden valinta
 - | kokoelmien sisällön evaluointi aihealueittain (ikä- ja kielijakaumat, kattavuus)
 - | kokoelmien sisällön kuvailu
 - | asiasanastot, monikielisyys

Aikataulu

Hankesuunnitelma tehdään kevään 2003 aikana.

Resursointi 2003

Haetaan opetusministeriöltä erillisrahoitusta vuodeksi 2003 hankkeen koordinointiin ja selvitysten tekoon. Kansalliskirjasto osallistuu hankkeeseen tuottamalla portaalipalvelun ja kehittämällä kuvailumenetelmiä ja ohjeistuksia.

2.2. Informaatiolukutaidon opetuksen kehittäminen

Nykytila

Tutkimus- ja opetusaineistojen nopea muutos monikanavaiseksi sekä verkko-opetuksen laajeneminen virtuaaliyliopiston myötä vaativat tehokkaita tiedonhaun ja -hallinnan taitoja. Kyky käyttää sujuvasti tietoteknologiaa sekä

monimuotoisten tietovarantojen kriittinen ja kattava käyttö on jatkossa akateemisen työskentelyn perusosaamista.

Suomalaiset yliopistokirjastot ovat kehittäneet opetustaan yhdessä ainelaitosten kanssa useassa yhteistyöhankkeessa. Kirjastohenkilöstö on kehittänyt pedagogista osaamistaan osallistumalla mm. valtakunnallisiin ope.fi- ja TieVie - koulutuksiin. Kirjastoalan kotimaiset ja pohjoismaiset järjestöt ovat jo parin vuoden ajan määrätietoisella seminaaritoiminnalla kouluttaneet kirjastohenkilöstöä ja kansainvälinen alan järjestö (IFLA) on nostanut informaatiolukutaidon yhdeksi painoalueekseen perustamalla sitä varten oman jaoston.

Ongelmana on valtakunnallisen kehittämisverkoston puuttuminen. Tuotettavissa opetusaineistoissa ja kursseissa on tarpeetonta päällekkäisyyttä ja samaan aikaan tärkeitä osa-alueita jää sivuun. Kaikkien yliopistokirjastojen ei ole taloudellista panostaa samoilla aloilla tiedonhallinnan opetuksen kehittämiseen.

Hankkeen tavoite

Informaatiolukutaidon saavuttaminen etenee samaan tahtiin kuin yliopiston opiskelijan opinnot. Hän oppii hakemaan tietoa monista eri lähteistä, arvioimaan tietoa, käyttämään hyväkseen ja soveltamaan tietoa sekä viime vaiheessa tuottamaan uutta tietoa. Opintojen päättyessä jokaisella opiskelijalla on hyvät valmiudet elinikäiseen oppimiseen ja tutkimiseen sekä opin soveltamiseen yhteiskunnassa ja työelämässä.

Kansainväliset, Suomen oloihin sovitettut informaatiolukutaidon osaamistavoitteet luovat yhteisen perustan kehitettävälle informaatiolukutaidon opetussuunnitelmalle. Oppimistavoitteiden määrittely auttaa suuntaamaan opetusta ja hahmottamaan sitä, miten niiden saavuttamista tulee tutkia ja arvioida osana yliopistojen perusosaamista.

Opetusta annetaan ja sen tuloksia arvioidaan tiiviissä yhteistyössä ainelaitosten opettajien kanssa. Integroimalla informaatiolukutaidon oppiminen osaksi kehittyvää tutkimukseen perustuvaa yliopisto-opiskelua pyritään parempiin oppimistuloksiin. Kirjastojen ja opettajien yhteistyö vahvistaa myös molempien osaamista. Informaatiolukutaidon opetuksen ja oppimistulosten jatkuva arviointi luo kehittämisen syklin, jonka avulla voidaan varmistaa, että oppimistulokset vastaavat yliopistojen ja yhteiskunnan ja työelämän tarpeita.

Tämän alueen tutkimusta lisätään luomalla yhteistyötä informaatiotutkimuksen ainelaitosten kanssa. Tehtäviä tukevat myös kehitteillä olevat kansalliset portaalihankkeet sekä

tietokarttahanke.

Hankkeen sisältö

Informaatiolukutaidon hankkeen avulla luodaan kansallinen korkeatasoinen tiedonhaun- ja -hallinnan opetuskokonaisuus. Kokonaisuuteen kuuluu kaksi toisiaan tukevaa struktuuria: perusopetus ja tieteenaloittaiset osuudet opintojen kaikissa vaiheissa. Molemmat koostuvat yhdisteltävistä moduuleista, joiden pohjalle voidaan rakentaa yliopisto- tai oppiainekohtaisia kursseja ja opetusaineistoja. Monipuolinen opintomateriaali helpottaa suunnittelemaan pedagogisesti toimivaa ja opiskelijaa kiinnostavaa lähi- ja verkko-opetusta. Moduuleja ja niistä muodostettavia opetuskokonaisuuksia tarvitaan myös ruotsiksi ja englanniksi. Sisältöjä on päivitettävä säännöllisesti ja luotava uusia tarpeen mukaan. Tiedonhallinnan moduulien luominen ja jatkuva ylläpito perustuu kansallisesti sovittuun joustavaan työnjakoon.

Hanke koostuu seuraavista osista:

- | informaatiolukutaidon standardeihin perustuva opetuksen rakenteen suunnittelu,
- | kirjasto- ja opetushenkilökunnan informaatiolukutaidon ja pedagogisten taitojen koulutus,
- | tiedonhallinnan perustaitojen moduulien suunnittelu ja tuottaminen,
- | tieteenalakohtaisten tiedonhallinnan opintomateriaalien suunnittelu ja tuottaminen.

Aikataulu

Suomen yliopistokirjastot muodostavat yhteisen verkstohankkeen vuosiksi 2004-2006 informaatiolukutaidon ja tiedonhallinnan opetuksen kehittämiseksi. Käynnissä olevat hankkeet jatkavat vuoden 2003 ja osittain vuoden 2004 ajan. Niiden tuloksia hyödynnetään 2004 käynnistyvässä yhteishankkeessa.

Resursointi ja organisaatio

Hankkeelle haetaan rahoitusta opetusministeriöltä virtuaaliyliopistotoimintaan kohdennetuista rahoista. Helsingin yliopisto on hankkeen pääkoordinaattori, muita koordinoijia ovat Kuopion yliopisto ja Tampereen yliopisto. Syntyvän aineiston ja palvelun sisällöllinen ja taloudellinen ylläpito jatkuu yliopistojen toimintana.

2.3. Digitaalisen tieteellisen julkaisemisen edistäminen

Digitaalista tieteellistä julkaisemista edistetään rakentamalla teknistä

infrastruktuuria ja tekemällä tiedeyhteisössä tunnetuksi vaihtoehtoisia julkaisukanavia.

Seurataan tieteellisessä julkaisemisessa tapahtuvia muutoksia. Yksi muutoksista on voittoa tavoittelemattomien julkaisukanavien syntyminen kaupallisten kustantamoiden rinnalle. Tällaisia vaihtoehtoisia kanavia ovat esimerkiksi SPARC - Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition, SPARC Europe, ja tieteenalakohtaisista BioMed Central). Tehdään tunnetuksi vaihtoehtoisten julkaisukanavien toimintaa ja niiden tarjoamia mahdollisuuksia järjestämällä tilaisuuksia yhdessä tiedeyhteisön kanssa, pitämällä esitelmiä ja julkaisemalla artikkeleita suomalaisen tiedeyhteisön foorumeilla. Selvitetään mahdollisuudet liittyä konsortiona SPARC Europen jäseneksi ja valmistellaan aloite SPARCin hyödyntämiseksi Suomessa.

Digitaalisen aineiston hallintajärjestelmä tarjoaa kirjastoille infrastruktuurin digitaalisten aineistojen jakeluun ja pitkäaikaissäilytykseen. Sen avulla voidaan rakentaa paikallisia palveluja yliopistojen digitaalisten opinnäytteiden, väitöskirjojen, julkaisusarjojen ja opintoaineistojen käyttöön asettamiseksi. Kansalliskirjasto hankkii sovelluksen vuoden 2003 aikana.

Uudet julkaisujen jakelukanavat (Open Archives initiative OAI) parantavat verkossa julkaistun vapaasti saatavan aineiston tavoitettavuutta kansainvälisesti. Selvitetään mahdollisuudet hyödyntää OAI:tä yliopistojen julkaisujen ja aineistojen koti- ja kansainvälisessä jakelussa.

Yliopistokirjastot tukevat kansallista digitaalista sisällöntuotantoa ja kirjastojen digitointiohjelmaa. Yliopistojen julkaisutoimintaa tuetaan edistämällä kirjastoissa julkaisutoiminnasta huolehtivien yhteistyötä. Järjestetään tilaisuuksia kokemusten vaihtamiseksi ja toiminnan kehittämiseksi.

Aikataulu, resursointi ja organisaatio

Tiedotusta vaihtoehtoisista julkaisukanavista tehostetaan ja järjestetään 2003 syyskaudella yhdessä tiedeyhteisön muiden toimijoiden kanssa aihetta käsittelevä seminaari. Kansalliskirjastolla on päävastuu seminaarin järjestämisestä.

Vuoden 2003 aikana järjestetään kirjastoille yliopistojen julkaisutoimintaa käsittelevä tilaisuus, jonka tarkoituksena on toiminnasta vastaavien yhteistyön kehittäminen. Tilaisuuden järjestämisessä ollaan yhteydessä rakenteisen julkaisemisen hankkeessa muodostuneeseen RAJU-verkostoon.

3. Kirjastojen arvioinnin kehittäminen ja rahoitus

Kirjastojen arvioinnin kehittämisen tavoitteena on kehittää mittareita ja tuloksellisuuskriteereitä, jotka kuvaavat kirjastojen

vaikuttavuutta yliopiston perustehtävien eli opetuksen, tutkimuksen ja yhteiskunnallisten palvelujen hoitoon. Yhteisesti tuotettujen palvelujen arviointimenetelmiä kehitetään siten, että voidaan arvioida sekä palvelun kustannuksia että siitä saatua hyötyä.

Taustaksi kootaan kokemuksia jo tehdyistä arvioinneista (esimerkiksi FinELibin arviointi ja Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen arviointi) sekä tilastoinnin ja mittareiden kehittämishankkeista. Hyödynnetään niin suomalaisia kuin ulkomaisiakin kokemuksia. Arvioinnin kehittämisessä apuna käytetään mahdollisesti korkeakoulujen arviointineuvostoa.

Vuonna 2003 kartoitetaan kirjastojen rahoituksen nykytila: rahoituksen muodostumisperusteet, eri rahoituslähteet ja niiden osuudet sekä budjetointikäytännöt.

Jatketaan tilastoihin pohjautuvien tunnuslukujen hyödyntämistä ja kehitetään keskitettyjä palveluja kuvaavia tunnuslukuja.

Kokoelmien evaluointi, jota tehdään tietokarttahankkeessa, on osa kirjastojen arvioinnin kehittämistä. Tämä työ käynnistyy vuoden 2003 aikana ja jatkuu koko vuoden 2004.

Arvioinnin kehittämishankkeeseen haetaan erillistä rahoitusta suunnittelijan palkkaamiseksi 2 kuukaudeksi tekemään rahoitusselvitystä. Selvitetään rahoitusmahdollisuudet.

Käsitelty ja hyväksytty 9.1.2003

Suomen yliopistokirjastojen neuvosto